

assistance in overcoming their problems. This standard defines the types, methods and forms of counseling. Types of counseling: informative and motivational; focused on the task solution; by principle of “equal for equal”; psychological; crisis. Methods of counseling: individual; group; family. Forms of counseling: contact (face to face); distance (telephone, online).

The specialists-managers in expert advisory activity in the field of social work in their professional training should adopt the following types and methods of counseling: informative and motivational; focused on the task solution; individual; group.

The content of social counseling services according to the author includes the following main activities: provision of information on various issues; assistance in the analysis of life situations, identifying key issues; support in the planning of way out from difficult life situations and making decisions to solve basic problems; provision of recommendations on legal assistance.

The article characterizes structural stages of counseling according to the State counseling standard.

Highlights the reasons of fundamental connection between psychology and counseling.

Examines the difference of psychological counseling from its other types. Accentuates the principles of consultant behavior, the compliance with which not only provides the ethics of professional activity, but also is key to the success of the psychological impact.

Key words: counseling, social counseling, psychological counseling, State counseling standard, social counseling services, social work.

Отримано 06.05.2016 р.

УДК 364-62.08:316.362

Л. П. Мельник, Ю. В. Сербалюк
eudos@yandex.ua
serbaliuk@gmail.com

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З СІМ'ЯМИ

Мельник Л. П., Сербалюк Ю. В. Соціально-психологічні аспекти роботи соціального педагога з сім'ями. Зазначені основні проблеми сім'ї щодо виконання своїх соціальних функцій в умовах

ринкової економіки: зростання витрат на освіту, виховання, оздоровлення дітей, підтримку їх життєзабезпечення на належному рівні, зменшення часу батьків на спілкування з дітьми, зниження культури сімейного життя, бездітність або відкладають народження дітей.

Окреслено основні напрямки соціальної політики держави щодо сім'ї, викладені у Концепції державної сімейної політики, Державній цільовій соціальній програмі підтримки сім'ї до 2016 року.

Відзначено важливість відносин між батьками та дітьми для благополуччя сім'ї, необхідність формування адекватного батьківського ставлення на різних етапах розвитку дитини. Зазначені стилі батьківсько-дитячих стосунків та оптимальна батьківська позиція для формуванню гармонійних взаємин у сім'ї між поколіннями.

Ефективність роботи соціального педагога з батьками з метою надання допомоги стосовно налагодження гармонійних взаємин батьків і дітей забезпечується застосуванням індивідуальної, групової та комбінованої форм роботи. Доцільно використовувати соціальним педагогом для впливу на батьківське ставлення до дітей психологічні механізми: підвищення самооцінки, научіння новим поведінковим стратегіям і прийомам поведінки, емоційна підтримка та розуміння з боку інших тощо. Найдоцільніше застосовувати у роботі з формування батьківського ставлення до дітей освітню, виховну, психологічну та посередницьку діяльність.

Розглянуто п'ять моделей допомоги сім'ї, які можуть використовувати соціальні педагоги у своїй роботі: педагогічна, соціальна, психологічна, діагностична, медична.

Для виявлення особливостей сімейного виховання та ставлення до дитини в рамках соціальної моделі використовуються затвердженні нормативні форми обліку соціальних послуг сім'ям. Акт оцінки потреб дитини та її сім'ї (комплексна оцінка) передбачає, серед інших параметрів, визначення батьківського потенціалу по забезпеченню здорових умов проживання дитини, створенню умов для її навчання та досягнень, його вплив на емоційний розвиток, на становлення сімейних та соціальних стосунків.

У рамках психологічної та діагностичної моделей запропоновано діагностичні методики на виявлення батьківського ставлення до дітей.

Ключові слова: сім'я, державна сімейна політика, батьківське ставлення, стиль батьківсько-дитячих стосунків, соціальний педагог, соціально-психологічні моделі допомоги сім'ї.

Мельник Л. П., Сербалюк Ю. В. Социально-психологические аспекты работы социального педагога с семьями. Указаны основные проблемы семьи по выполнению своих социальных функций в условиях

рыночной экономики: рост расходов на образование, воспитание, оздоровление детей, поддержку их жизнеобеспечения на должном уровне, уменьшение времени родителей на общение с детьми, снижение культуры семейной жизни, бездетность или откладывание рождения детей.

Определены основные направления социальной политики государства в отношении семьи, изложенные в Концепции государственной семейной политики, Государственной целевой социальной программе поддержки семьи до 2016 года.

Отмечена важность отношений между родителями и детьми для благополучия семьи, необходимость формирования адекватного родительского отношения на разных этапах развития ребенка. Указаны стили родительно-детских отношений и оптимальная родительская позиция для формирования гармоничных отношений в семье между поколениями.

Эффективность работы социального педагога с родителями с целью оказания помощи по налаживанию гармоничных отношений родителей и детей обеспечивается применением индивидуальной, групповой и комбинированной форм работы. Целесообразно использовать социальным педагогом для влияния на родительское отношение к детям психологические механизмы: повышение самооценки, научение новым поведенческим стратегиям и приемам поведения, эмоциональная поддержка и понимание со стороны других и тому подобное. Целесообразно применять в работе по формированию родительского отношения к детям образовательную, воспитательную, психологическую и посредническую деятельность.

Рассмотрены пять моделей помощи семье, которые могут использовать социальные педагоги в своей работе: педагогическая, социальная, психологическая, диагностическая, медицинская.

Для выявления особенностей семейного воспитания и отношения к ребенку в рамках социальной модели используются утвержденные нормативные формы учета социальных услуг семьям. Акт оценки потребностей ребенка и его семьи (комплексная оценка) предусматривает, среди прочих параметров, определение родительского потенциала по обеспечению здоровых условий проживания ребенка, созданию условий для его обучения и достижений, его влиянии на эмоциональное развитие, становление семейных и социальных отношений.

В рамках психологической и диагностической моделей предложено диагностические методики на выявление родительского отношения к детям.

Ключевые слова: семья, государственная семейная политика, родительское отношение, стиль родительно-детских отношений, социальный педагог, социально-психологические модели помощи семье.

Сім'я залишається на сьогодні важливим чинником соціальної стабільності та інтегральним показником суспільного розвитку. За роки незалежності сім'я зіткнулась з цілим рядом проблем, які ускладнили виконання нею своїх головних функцій: репродуктивної, виховної, економічної, господарсько-побутової та інших.

Тому до проблем існування сім'ї як соціального інституту в сучасних умовах, збереження традиційних сімейних цінностей, привернута увага держави, науковців. У дослідження характеру взаємовідносин між батьками та дітьми, залежності формування особистості дитини від стилю виховання в родині, батьківського ставлення до дитини, способів родинного спілкування, проблеми розвитку особистості в сім'ї важливий внесок зробили видатні зарубіжні та вітчизняні психологи і педагоги Т. Алексєєнко, І. Бех, М. Боришевський, А. Варга, Т. Веретенко, Е. Ейдемільер, Г. Лактіонова, В. Постовий, В. Століна, С. Соловейчик, А. Співаковська та ін.

Сприяття виконанню батьками своїх виховних функцій покликані серед інших фахівців і соціальні педагоги. Їх завдання полягає в забезпеченні допомоги сім'ям у виконанні ними виховної та соціалізуючої функцій стосовно дітей. Окремі аспекти роботи соціального педагога з сім'ями досліджувались в Україні Т. Веретенко, І. Зверєвою, А. Капською, С. Коношенком, Н. Побірченко, В. Поліщук, Г. Попович, І. Трубавіною та іншими науковцями.

Завданням нашого дослідження є виявлення соціально-психологічних аспектів роботи соціального педагога з сім'єю на предмет формування адекватного батьківського ставлення до дітей.

Перехід до ринкових економічних відносин ускладнив існування сім'ї у нових реаліях. У першу чергу це пов'язано із зростанням витрат на освіту, виховання, оздоровлення дітей, підтримку їх життєзабезпечення на належному рівні. Така ситуація впливає на функціонування та розвиток сучасної сім'ї, впливає на її репродуктивність. Сім'я сьогодні змушена стримувати потреби особистості в материнстві і батьківстві. Дедалі більше сімей обирають бездітність або відкладають народження дітей, що ускладнює і без того непросту демографічну ситуацію.

Більшість сімей недостатньо реалізує свої виховні функції: сімейні труднощі, зменшення часу батьків на спілкування з дітьми обмежують можливість проводити разом дозвілля і відпочинок, призводять до розриву внутрішньо сімейних зв'язків. Внаслідок відсутності необхідної культури сімейного життя серед частини молоді, несформована відповідальність щодо виконання подружніх та батьківських відносин знижує престиж сім'ї, приводить до нестабільності сімейних стосунків, що негативно впливає на виховання і соціалізацію дітей у таких родинах.

Держава на законодавчому рівні намагається захистити сім'ю, забезпечити належні умови її існування. Відповідно до Конституції

України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. Концепція державної сімейної політики, затверджена ще у 1999 р., визначає серед її завдань на першому місці формування у свідомості людей розуміння важливості ролі сім'ї у житті суспільства, вихованні нового покоління, забезпеченні суспільної стабільності та прогресу.

Державна програма підтримки сім'ї на період до 2010 р., затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 19 лютого 2007 р., характеризувалась в основному соціальною спрямованістю – надання державної підтримки та матеріального забезпечення окремим категоріям сімей, але не враховувала основні аспекти функціонування та розвитку сім'ї. Не приділялось належної уваги підготовці молоді до сімейного життя та формування відповідального ставлення до батьківства. Соціальні служби лише надавали соціальні послуги та грошову допомогу сім'ям, які опинились у складних життєвих обставинах, та сім'ям, які перебувають у зоні ризику щодо потрапляння в такі обставини, замість проведення роботи, спрямованої на запобігання їх виникненню. Тому прийнято нову Державну цільову програму підтримки сім'ї до 2016 р., метою якої є збереження традиційних сімейних цінностей, посилення мотивації до реєстрації шлюбів, свідомого народження і виховання дітей, а також підвищення соціального захисту сімей, які опинились у складних життєвих обставинах [7; 9].

Зважаючи на важливість виконання сім'єю цього документу виховної функції, зауважимо на такі важливі напрями державної сімейної політики, як розвиток системи соціально-консультаційної допомоги сім'ям та сприяння їм у вихованні дітей та їх всебічному розвитку. Це зумовлює актуальність вдосконалення технологій соціальної роботи з сім'ями фахівців соціономічного профілю.

Важливим чинником ефективного виховання у сім'ї є відносини між батьками та дітьми. Формування певного типу батьківського ставлення залежить від таких чинників, як: риси та якості особистості батьків; фізичні, психологічні та статеві особливості дитини; особливості подружніх взаємин; соціокультурні фактори; сімейні традиції; етіологічний фактор. Це дозволяє характеризувати батьківське ставлення як складне психологічне утворення, яке підпадає під вплив багатьох змінних, котрі необхідно враховувати в процесі складання програм роботи соціального педагога з батьками [1].

Батьківське ставлення можна розглядати як цілісну систему різноманітних почуттів до дитини, поведінкових стереотипів, що практикуються в поводженні з нею, особливостей сприйняття та розуміння характеру дитини, її вчинків. Стиль догляду за дитиною, особливості спілкування і взаємодії з нею визначають у подальшому особливості психіки і поведінки дитини. Особливо це стосується розвитку

емоційної сфери дитини. Особливий вплив тип батьківське ставлення має на формування рис характеру у критичні періоди (кризи новонародженості; одного, трьох років; 6-7 років; підліткового віку). Дослідники визначають, що недостатня увага, гіпоопіка нерідко викликають у дітей сенсорний голод, недорозвиненість вищих почуттів, інфантильність особистості. У той час, як гіперопіка з боку батьків призводять до невротичного та пригніченого стану, підозрілості, невпевненості та тривожності, психічної незрілості труднощів у спілкуванні з іншими дітьми [2].

Слід врахувати, що згідно системного підходу до типологізації батьківського ставлення в структурі останнього виокремлюють наступні складові: інтегральне емоційне ставлення (“прийняття”-“нехтування”), міжособистісна дистанція у спілкуванні з дитиною (“симбіоз”), сприймання дитини на когнітивному рівні (“інфантилізація”), а також форми та спрямованість контролю за поведінкою дитини (“авторитарна гіперсоціалізація”) [1].

У значної частини батьків існує проблема прийняття дитини такою, якою вона є, що вказує на порушення у даної категорії батьків емоційного компоненту ставлення. Хоча, батьківська любов має і гендерну специфіку. Материнська любов, як правило, безумовна. Мати приймає свою дитину такою, якою вона є. Любов батька завжди соціальна, завжди оціночна, він цінує дитини за її успішність, за досягнення [6].

Стиль батьківсько-дитячих стосунків виступає важливим компонентом результативності виховної діяльності батьків. М. Малкович умовно виділяє такі типи взаємовідносин у сім'ї: партнерський, дитиноцентричний, жорсткий, нейтрально-заперечуючий стиль.

Партнерський стиль (демократичний, авторитетний, кооперація), поєднують в собі високий рівень контролю та теплі стосунки між батьками й дитиною, а також прийняття дитини такою, яка вона є. Батьки приймають зростаючу автономію дітей. Вони відкриті до спілкування з дитиною, прислухаються до її думок та побажань в розумних межах. Позитивним є те, що дитина, яка росте в такій сім'ї, користується авторитетом серед однолітків у дитячому колективі, прагне у будь-яких видах діяльності займати лідерські позиції, буде впевненою в собі та матиме хороші успіхи в навчанні.

Дитиноцентричний стиль (гіперопіка, “кумир сім'ї”, симбіоз, “відносини для двох”, “дитина, що замінює чоловіка”, “гіперсоціалізуюче виховання”) – надмірна опіка, дріб'язковий контроль, пильне стеження за дитиною. Батьки, які так поведуться, в більшості випадків мають підвищений рівень тривожності та різні страхи, вони постійно мають відчуття, що з дитиною повинно щось трапитись. Хоча гіперопіка базується нібито на любові, такий тип спілкування має негативні наслідки – дитина росте несамостійною, нерішучою, боязкою, часто в дитячих

колективах таку дитину ігнорують, не помічають.

Жорсткий стиль (авторитарний, “жорстоке звернення до дитини”, “надмірна вимогливість”, “авторитарна гіперсоціалізація”, “сильна вольова мати”), в основі всіх цих варіантів лежить елемент підкорення. Цей стиль включає в себе високий рівень контролю та холодні стосунки. Батьки вимагають повного і беззаперечного виконання їхніх розпоряджень. Покарання, у тому числі і фізичне, є майже завжди обов’язковим за невиконання таких наказів. Такий стиль спілкування руйнує психіку дитини, сприяє формуванню агресивно налаштованої, апатичної, невпевненої особистості. Батьки, які використовують такий стиль взаємовідносин з дітьми, можливо, теж виховувались у таких умовах.

Нейтрально-заперечуючий стиль (індиферентний, ігноруючий, “неприйняття, емоційне відторгнення”, бездоглядність, “дитина тягар для матері”, “мати з розбитою долею”, “сім’я, яка змушена боротися за соціальне та економічне виживання”) поєднує в собі низький рівень контролю та холодні стосунки. В основі цього стилю лежить нехтування дитиною, відкидання її індивідуальних особливостей, відсутність зацікавленості її життям. Не виявляючи зусиль у вихованні власних дітей, такі батьки не встановлюють для них жодних обмежень. Дорослі відгороджуються від дітей власними проблемами, діти стають для них тягарем, що перешкоджає реалізовувати особисті життєві інтереси. Це негативно впливає на психіку дитини, оскільки вона не має відчуття впевненості, потрібності, захищеності в житті. Втрата тепла, емоційного контакту з найріднішими людьми, батьківської любові змушує дитину шукати все це в інших людях. В зворотному випадку дитина може схилитися до руйнівного типу поведінки [5].

Дослідники акцентують увагу на тому, що оптимальна батьківська позиція повинна відповідати трьом головним вимогам: адекватності, гнучкості (динамічності) та прогностичності. Адекватність – найбільш об’єктивна оцінка психічних і характерологічних особливостей дитини. На цій оцінці і вибудовується стиль виховання. Динамічність – здатність відповідно до мінливих ситуацій і умов життя змінювати методи і форми взаємодії з дитиною. Прогностичність передбачає спрямованість виховних зусиль на майбутнє, на ті вимоги і життєві ситуації, які очікуватимуть дитину у наступні періоди її життя.

Оптимальна батьківська позиція сприятиме формуванню гармонійних взаємин у сім’ї між поколіннями. До найбільш істотних характеристик таких взаємин дослідники відносять задоволення базових потреб дитини, зокрема, потреби у безпеці, прийнятті, визнанні індивідуальності дитини і потреби збереження свого „Я” як автономної реальності; достатній рівень рефлексії батьків, розуміння психолого-педагогічної природи індивідуальних особливостей дитини; свідомо

організація конструктивного стилю взаємодії з дитиною. На думку О. Косаревої гармонійні взаєминами батьків і дітей передбачають узгодження основних компонентів взаємин (довірче рівноправне ставлення, особистісно зорієнтований стиль спілкування, врахування індивідуальних потреб батьків і дітей). Дослідницею встановлено причини конфліктних ситуацій у батьківсько-дитячих взаєминах: неузгодженість вимог, очікувань та реальних оцінок дитячої поведінки, що виявляється в обмеженні свободи дій, протилежності інтересів; ефект неадекватності в структурі потребово-мотиваційної сфери особистості, що простежується в незадоволеності актуальних потреб і, перш за все, потреб у самоствердженні та самореалізації; особистісні проблеми дорослого, що спостерігається в невмінні організувати позитивну взаємодію зі своєю дитиною [4].

Ефективність роботи соціального педагога з батьками з метою надання допомоги стосовно налагодження гармонійних взаємин батьків і дітей забезпечується застосуванням індивідуальної, групової та комбінованої форм роботи. Вплив на батьківське ставлення можна здійснювати через такі психологічні механізми, як емоційне відреагування, розширення сфери проблеми, пошук сенсу подій, научіння новим поведінковим стратегіям і прийомам поведінки, емоційна підтримка та розуміння з боку інших, міжособистісне научіння, підвищення самооцінки, належність до групи, відчуття власної цінності [1].

Найдоцільніше застосовувати у роботі з формування батьківського ставлення до дітей освітню, виховну, психологічну та посередницьку діяльність.

Освітня діяльність має на меті підвищити психолого-педагогічну культуру батьків, створення або відновлення виховного потенціалу сім'ї, активне включення батьків у процес соціального виховання дитини. Використовуються як індивідуальні так і групові форми роботи. Батькам читаються лекції, проводяться бесіди, дискусії з питань сімейного виховання, аналізуються та обговорюються реальні труднощі сімейного виховання. Все це спрямоване на оволодіння навичками спілкування з дітьми тощо. Основними методами освітньої діяльності соціального педагога є формування умінь та навичок через вправи, рольові ігри, тренінги, лекції та бесіди [3].

Основний метод виховної діяльності соціального педагога – створення виховуючих ситуацій. Це сприяє формуванню у батьків готовності до виховання дітей, а також до організації нормального співіснування або співжиття [11].

Психологічна діяльність соціального педагога полягає у створенні сприятливого мікроклімату в сім'ї та допомозі сім'ї в період кризи. При цьому, залежно від ситуації, використовується комплекс педагогічних і

психологічних методів.

Посередницька діяльність передбачає використання найрізноманітніших організаційних методів які сприяють існуванню та розвитку сім'ї [3].

Існують різні моделі допомоги сім'ї, які може використати спеціаліст у роботі з сім'єю. Залежності від обраної моделі будуються програми профілактики, корекції стосунків між батьками і дітьми. Дослідники виділяють 5 домінуючих моделей допомоги сім'ї:

1. Педагогічна модель. Соціальний педагог разом з батьками аналізує ситуацію, яка викликає проблеми, накреслює програму заходів. В основі запланованих заходів мають бути універсальні з точки зору педагогіки і психології засоби виховання, а не індивідуальні особливості чи можливості батьків. Ця модель носить профілактичний характер. У ній особливо мають потребу проблемні, дисфункціональні сім'ї. Форми роботи у межах цієї моделі спрямовані на підвищення батьківської компетентності.

2. Соціальна модель. Вона доцільна, коли проблеми сімейних стосунках викликані зовнішніми чинниками. У цих випадках окрім аналізу життєвої ситуації і рекомендацій, є потреба у втручанні зовнішніх сил (соціальних служб).

Для виявлення особливостей сімейного виховання та ставлення до дитини в рамках соціальної моделі можна використовувати затверджені нормативні форми обліку соціальних послуг сім'ям. Вони визначені у відповідному наказі Міністерства соціальної політики України від 9 липня 2014 р. Для здійснення соціального супроводу сімей і надання допомоги батькам у налагодження відносин з дітьми передбачається складання ряду документів. Так, акт оцінки потреб дитини та її сім'ї (початкова оцінка) передбачає визначення самопочуття дитини, її емоційного стану, особливостей сімейних та соціальних стосунків, потенціалу батьків щодо задоволення потреб дитини. Після оцінки потреб визначаються наступні дії соціального працівника. Це може бути як взяття сім'ї під соціальний супровід за карткою обліку роботи із сім'єю так і надання послуг без його оформлення.

Акт оцінки потреб дитини та її сім'ї (комплексна оцінка) передбачає, серед інших параметрів, визначення батьківського потенціалу по забезпеченню здорових умов проживання дитини, створенню умов для її, навчання та досягнень, щодо впливу на емоційний розвиток, на становлення сімейних та соціальних стосунків.

Нормативні форми обліку передбачають складання індивідуального плану соціального супроводу сім'ї, серед цілей якого визначені: формування навичок відповідального батьківства; сприяння налагодженню емоційних контактів батьків з дитиною; сприяння у допомозі батькам щодо підготовки дитини до самостійного життя;

сприяння в налагодженні позитивних стосунків сім'ї з членами громади [8].

3. Психологічна (психотерапевтична) модель. Застосовується, коли причини труднощів знаходяться у сфері міжособистісних стосунків як між батьками і дітьми, так і між батьками з різних питань сімейного життя. Модель передбачає аналіз сімейної ситуації, психодіагностику особистості, діагностику сім'ї. Практична допомога полягає у подоланні бар'єрів спілкування та виявлення причин його порушення.

4. Діагностична модель. Практикується, коли є підстави вважати недостатній рівень у батьків спеціальних знань про дитину або свою сім'ю. Передбачені різноманітні діагностичні методики щодо сім'ї та дітей. Діагностичний висновок може виступати основою для прийняття організаційного рішення.

5. Медична модель. Використовується, коли в основі сімейних труднощів лежать хвороби. Завдання психотерапії – діагноз, лікування хворих і адаптація здорових членів сім'ї до хворих [12].

Залежно від обставин та характеру причин обирається певна модель роботи для вирішення проблемних стосунків у сім'ї, налагодження продуктивних відносин між батьками та дітьми.

В рамках психологічної та діагностичної моделей можуть використовуватись методи діагностики батьківського ставлення: бесіди, інтерв'ю, проєктивні методики, опитувальники, цілеспрямоване або включене спостереження реальної поведінки і взаємостосунків.

Визначити стиль спілкування у родині між батьками і дітьми можна за допомогою тестової методики “Тест на виявлення батьківського стилю спілкування з дитиною” за О. Мерзляковою. Для визначення особливостей батьківської позиції матері або батька по відношенню до конкретної дитини доцільно використати методику “Тест-опитувальник ставлення батьків” (А. Варга, В. Столін).

З метою виявлення у батьків знань щодо особливостей юнацького віку можна використати тестову методику “Чи знаєте Ви юнацьку психологію?”, розроблену Є. Роговим.

Методика “Аналіз сімейного виховання” (АСВ) Е. Ейдемільера спрямована на аналіз сімейного виховання та причин його неефективності. Методику доцільно використовувати для діагностики стосунків у сім'ях, де виховуються підлітки, в яких спеціаліст припускає наявність неврозу чи неврозоподібного стану, психопатію чи акцентуацію характеру.

На базі методики АСВ І. Фурманом та А. Аладьїним розроблений опитувальник для підлітків. Методика призначена для вивчення уявлень дитини про стиль сімейного виховання. Використання цієї методики дозволяє виявити наявність проблем в уявленні членів сім'ї. Крім того, знайомство батьків з результатами відповідей їх дітей часто посилює їх

мотивацію до змін у сімейних відносинах, посилює бажання зрозуміти дитину.

Методика “Аналіз сімейної тривоги” Е. Ейдеміллера та В. Юстіцкіса дає можливість вивити стан тривоги у одного або декількох членів сім’ї, що проявляються у сумнівах, страхах, переживаннях, що стосується всіх членів сім’ї – здоров’я, сімейних конфліктів тощо.

Опитувальник “Виявлення батьківських установок і реакцій” (РАКУ) Е. Шефера спрямований на аналіз сімейного виховання та причин його неефективності.

Методика “Ціннісні орієнтації” М. Рокича дає можливість виявити ціннісні орієнтації батьків, змістовну сторону орієнтації особистості, що визначає їх відношення до навколишнього світу, до себе, до інших людей, до дітей, ядро мотивації життєвої активності.

Методика експрес-діагностики рівня психоемоційної напруги (ПЕН) і її чинників (О. Копіна, О. Сусллова, Є. Заїкін). Дозволяє вивчати рівень психоемоційної напруги людини, виявляє особливості усвідомлення кожним із батьків того, що відбувається в їх житті, як вони оцінюють ступінь задоволеності власних потреб. За означеною методикою вивчається емоційний стан батьків.

Методика “Рольові очікування і домагання у шлюбі (РОД)” Р. Волкової і Г. Трапезникової визначає уявлення подружжя про значущість особистісної згуртованості чоловіка і дружини, батьківських обов’язків, господарсько-побутової сфери, моральної й емоційної підтримки, про бажаний розподіл ролей між чоловіком і дружиною при виконанні сімейних функцій.

На основі отриманих діагностичних даних або запитів, соціальний педагог вибудовує свою роботу. Об’єктом його впливу можуть бути дитина в родині, дорослі члени сім’ї і сама сім’я в цілому, як колектив.

Таким чином, поєднання різних моделей соціальної роботи з сім’ями сприятиме налагодженню оптимальних взаємовідносин батьків та дітей, наслідком чого має стати продуктивне виховання та ефективна соціалізація дитини в родині.

На основі викладеного можна зробити висновки:

1. Сім’я в умовах ринкової економіки потребує соціальної підтримки з боку держави і соціальних працівників для повноцінного виконання своїх функцій. Держава через цільові програми реалізовує своє бачення стратегії сімейної політики. Соціальні педагоги є важливим елементом забезпечення виконання цих програм.

2. Вирішення проблеми налагодження відносин у сім’ї між поколіннями залежить від формування відповідального батьківства, від побудови оптимальних стосунків на рівні батьки-діти на різних вікових етапах дитячого розвитку.

3. Соціальні педагоги керуються у своїй роботі нормативними

документами щодо обстеження сім'ї та використовують різні моделі соціальної роботи з сім'ями. Для формування відповідального батьківства ефективними будуть соціальна, психологічна та діагностична моделі.

Список використаних джерел

1. Акименко Ю. Ф. Психологічна корекція ставлення батьків до дітей молодшого шкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / Ю. Ф. Акименко. – К., 2003. – 23 с.
2. Гуляр О. О. Вплив батьківського ставлення на емоційну сферу дитини молодшого шкільного віку. [Електронний ресурс] / О. О. Гуляр. – Режим доступу : <http://intkonf.org/kand-ped-nauk-gulyar-oo-vpliv-batkivskogo-stavlennya-na-emotsiynu-sferu-ditini-molodshogo-shkilnogo-viku/> – Назва з екрану.
3. Коношенко С. В. Загальні засади роботи соціального педагога з сім'єю [Електронний ресурс] / С. В. Коношенко // Науковий вісник Донбасу. – 2012. – № 4. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_4_3. – Назва з екрану.
4. Косарева О. І. Особливості міжособистісних конфліктів дітей дошкільного віку з батьками // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Збірник наукових праць. Кн.1. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. – С. 241-245.
5. Малкович М. М. Стилі сімейного виховання та їх роль у формуванні гендерних уявлень дітей дошкільного віку / М. М. Малкович // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПНУ “Проблеми загальної та педагогічної психології”. – К., 2010. – Т. XII. – Ч. 4. – С. 272–280.
6. Проскурняк О. П. Психологічна структура феномену “Батьківська любов” / О. П. Проскурняк // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Сер.: Психологія і педагогіка. – 2011. – Вип. 17. – С. 303-312.
7. Про затвердження Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї до 2016 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 трав. 2013 р. № 341 // Урядовий кур'єр. – 2013. – 29 трав. – С. 12-13.
8. Про затвердження форм обліку соціальних послуг сім'ям (особам), які перебувають у складних життєвих обставинах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1076-14>. – Назва з екрану.
9. Про схвалення Концепції Державної цільової програми підтримки сім'ї до 2016 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 трав. 2012 р. № 325-р // Урядовий кур'єр. – 2012. – 13 липня. – С.13.

10. Спиваковская А. С. Психотерапия: игра, детство, семья / А. С. Спиваковская. – М. : ООО Апрель Пресс, ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – Т. 2. – 464 с.
11. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з сім'єю в Україні: теорія та методика : [монографія] / І. М. Трубавіна. – Харків : “Нове слово”, 2007. – 395 с.
12. Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності : навч. посіб. / З. М. Шевців. – К. : Центр учб. л-ри, 2012. – 246 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Акуменко Ю. Ф. Psychologichna korekcija stavlennja bat'kiv do ditej molodshogo shkil'nogo viku : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. psychol. nauk : spec. 19.00.07 “Pedagogichna ta vikova psychologija” / Ю. Ф. Акуменко. – К., 2003. – 23 s.
2. Guljar O. O. Vplyv bat'kivs'kogo stavlennja na emocijnu sferu dytyny molodshogo shkil'nogo viku. [Elektronnyj resurs] / O. O. Guljar. – Rezhym dostupu: <http://intkonf.org/kand-ped-nauk-gulyar-oo-vpliv-batkivskogo-stavlennja-na-emotsijnu-sferu-ditini-molodshogo-shkilnogo-viku/>. – Nazva z ekranu.
3. Konoshenko S. V. Zagal'ni zasady roboty social'nogo pedagoga z sim'jeju [Elektronnyj resurs] / S. V. Konoshenko // Naukovyj visnyk Donbasu. – 2012. – № 4. – Rezhym dostupu :http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_4_3. – Nazva z ekranu.
4. Kosarjeva O. I. Osoblyvosti mizhosobystisnyh konfliktiv ditej doshkil'nogo viku z bat'kamy // Teoretyko-metodychni problemy vyhovannja ditej ta uchnivs'koi' molodi: Zbirnyk naukovykh prac'. Kn.1. – Kyi'v-Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU, 2004. – S. 241-245.
5. Malkovyh M. M. Styli simejnogo vyhovannja ta i'h rol' u formuvanni g'endernykh ujavlen' ditej doshkil'nogo viku / M. M. Malkovyh // Zbirnyk naukovykh prac' Instytutu psychologij' im. G. S. Kostjuka NAPNU “Problemy zagal'noi' ta pedagogichnoi' psychologij'”. – K., 2010. – T. III. – Ch. 4. – S. 272–280.
6. Proskurnjak O. P. Psychologichna struktura fenomenu “Bat'kivs'ka ljubov” / O. P. Proskurnjak // Naukovi zapysky Nacional'nogo universytetu “Ostroz'ka akademija”. Ser. : Psychologija i pedagogika. – 2011. – Vyp. 17. – S. 303-312.
7. Pro zatverdzhennja Derzhavnoi' cil'ovoi' social'noi' programy pidtrymky sim'i' do 2016 roku : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 trav. 2013 r. № 341 // Urjadovyj kur'jer. – 2013. – 29 trav. – S. 12-13.
8. Pro zatverdzhennja form obliku social'nykh poslug sim'jam (osobam), jaki perebuvajut' u skladnykh zhyttjevykh obstavynah [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1076-14>. – Nazva z ekranu.

9. Pro shvalennja Koncepcii' Derzhavnoi' cil'ovoi' programy pidtrymky sim'i' do 2016 roku : Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 31 trav. 2012 r. № 325-r // Urjadovyj kur'jer. – 2012. – 13 lypnja. – S.13.
10. Spyvakovskaja A. S. Psyhoterapyja: ygra, detstvo, sem'ja / A. S. Spyvakovskaja. – M. : OOO Aprel' Press, ZAO Yzd-vo ЭКСМО-Press, 2000. – Т. 2. – 464 s.
11. Trubavina I. M. Social'no-pedagogichna robota z sim'jeju v Ukraini: teorija ta metodyka : [monografija] / I. M. Trubavina. – Harkiv : “Nove slovo”, 2007. – 395 s.
12. Shevciv Z. M. Osnovy social'no-pedagogichnoi' dijal'nosti : navch. posib. / Z. M. Shevciv. – K. : Centr uchb. l-ry, 2012. – 246 s.

Melnik L. P., Serbalyuk U. V. Socio-psychological aspects of social pedagogue with families. Basic problems of fulfilling their social functions by families in conditions of market economy are indicated: the growth of spending on education, health of children, support their life at the appropriate level, reducing the time of communication of parents with children, reducing culture of family life, childlessness or delaying children birth.

The basic directions of social policy for the family are described, which are mentioned in the Concept of state family policy, state social program of family support by 2016.

The importance of the relationship between parents and children for the welfare of the family, the necessity to create adequate parental attitudes at different stages of development are highlighted. These style of parent-child relationships and parental optimal position for the formation of a harmonious family relationships between generations are indicated.

It is observed that effectiveness of the social teacher work with parents in assistance for establishing harmonious relationships of parents and children is provided by the use of individual, group and combined forms of work. It is advisable to use by social educator psychological mechanisms to influence parental attitudes to children: increasing self-esteem, learning new behavioral strategies and techniques of behavior, emotional support and understanding from others and so on. The most appropriate is formation of the parental attitude to children are education, psychological and mediation activities.

We examined five models of family's support which can be used by social educators in their work: pedagogical, social, psychological, diagnostic, medical.

To identify the characteristics of family upbringing and relationship to the child within social model we used the approved regulatory accounting forms of social services for families. The academy figures of needs assessment of the child and her family (comprehensive assessment) provides, among other parameters, determination of parental capacity to ensure normal living conditions of the child, the conditions for his/her learning and achievements, its

impact on emotional development, the formation of family and social relationships.

Within the psychological and diagnostic models thr diagnostic methods to identify the parental attitude to children is proposed.

Key words: family, state family policy, parental attitude, style, model of parent-child relations, social pedagogue, social and psychological models of family support.

Отримано 05.05.2016

УДК 37.013.42:37.035-056.262

Я. С. Мудрий
wise.slava@gmail.com

ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ВАДАМИ ЗОРУ У СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Мудрий Я. С. Інтеграція дітей з вадами зору у соціальне середовище загальноосвітньої школи. У статті розглянуто сутність таких понять як інтеграція, інклюзивна освіта, мейнстримінг. Висвітлені переваги та недоліки як інтегрованого навчання, так і навчання у спеціальній школі дітей з вадами зору. Визначено основні умови, за яких процес інтеграції дитини з обмеженими можливостями у загальноосвітнє середовище може вважатися повноцінним. Розкрито, на яких засадах організовується навчально-виховний процес у класах із інклюзивним навчанням у загальноосвітніх навчальних закладах. Описані напрями, у яких необхідно працювати педагогічному колективу, фахівцям для полегшення інтеграції дітей з порушеннями зору у масову школу. Подано рекомендації щодо залучення сліпого або слабозорого учня до роботи у класі, врахування його особливостей при залученні до різних видів робіт на різних уроках, організації фронтальної роботи в класі. Визначені причини, з яких виникають труднощі у контакті між інвалідами по зору і зрячими дітьми у школі. Розкрито роль сім'ї у домашньому навчанні, участі в житті шкільної громади, підтримці навчальних та особистісних успіхів дитини.

Ключові слова: інтеграція, інклюзивна освіта, соціалізація, сліпі, слабозорі, соціальне середовище, загальноосвітня школа.

Мудрый Я. С. Интеграция детей с недостатками зрения в социальную среду общеобразовательной школы. В статье рассмотрена сущность таких понятий как интеграция, инклюзивное образование,